

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv Bos. krajine B. Luka
ABK

MARJANOVIĆ VID : "NEKE ISTAKNUTE LIČNOSTI BOS. KRAJINE"

L e g e n d a :

Originalni i autorizirani tekst prote Vida Marjanovića
otkucan na pisaćoj mašini.

Broj listova folie formata A-4 i stranica 11.

Tekst dobiven od autora 11. novembra 1975.

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

S a d r ž a j t e k s t a :

- Gavro Vučković-Krajišnik	str. 1.
- Gavro Popović	" 4.
- Petar Kočić	" 4.
- Jovan Popović, književnik	" 5.
- Todor-Tode Popović i Julka Srđić-Popović	" 6.
- Risto-Rilje Paparkić Pavlović	" 7.
- Hasan beg Čekić	" 8.
- Dionisiје Marinković	" 9.
- Čedomir Kokanević	" 9.
- Sime Miljuš	" 9.
- Dobrovoljci iz Sanskog Mosta u prvom svjetskom ra- tu i internirci u logoru u Aradu	" 10.-

Од неких истакнутих личности Бос. Крајине
Од истакнутих људи овог краја Босне, има поузданих података тек из почетка XIX. вјека из времена турске владавине у Босни и Херцеговини. Овај пут желим да се у главном ограничим на уже подручје Бос. Крајине. Овдје се може почети тек са Гавром Вучковићем-Крајишаником, једним од најзначајнијих личности међу Српима на и тадашње цјеле Босне. Он је био посланик ове земље у Патријаршији и Црти у Цариграду, затим сарајевски котобаша/првак, старјешина/ и на крају писац књига о животу тадашњег народа у Босни и Херцеговини. Рођен је у селу дабору недалеко од Санског Моста 1829. године. Када му је било девет година, одведе га отац у Сарајево, да учи школу код Симе Даскала. Овај поносни Крајишаник, не хтједе да буде учитељева слуга и чувар његове дјеце, како он о себи пише, пројече оду у дасар. Пошто му се убрзо отац преселио у Језере код Бијана, гдје је отворио трезијску/кројачку/радњу, ту је Гавро од очевих радника научио читати и писати. За Гавру каже књижевник Петар Ђочић, да је путујући по сусједној Далмацији, једно вријеме похађао и неке школе у Сплиту у којима се нарочито интересовао за учење страних језика.

Године 1858. Гавро Вучковић је изабран у Сарајеву за посланика свих православних Срба Босне и Херцеговине, па је већ 5. марта 1859. године на Патријаршијском сабору у Цариграду упознао делегате свих православних цркава о страдањима Срба у Босни и Херцеговини и разним неправдама, које су чинене не само Српима, него и осталим хришћанским народима. Како он описује у својим књигама у Цариграду је увјек било у тамицама на стотине људи из Босне и Херцеговине а највише муслимана, од којих је многим по-

davao intervencijom, davao za svoj garancije i novac za vi-
 šnje-izdržavanje
 novo izdržavanje i konačno oslobođenje. Poslije povratka u
 Bosnu 5. septembra 1873. godine, Gavro je razvio značajan rad
 u oko podizanja škole i crkva u Ljajcu, Dobru, Dubu, Gmju i
 u drugim mjestima Bosne i Hercegovine. Volio je značaj pri-
 davao просвједивању народа, види se na njegovih писмама пет-
 рољачина, 1873. Петровац/Гаје стоји: "Знајте браћо, да смо без
 школа и наука са устима анђели, са очима моравци, са ушима
 глуваци, са главом и мозгом и без мозга...." Због ових и
 других напредних и далековидних идеја, Gavru су неки негови
 савременици оптуживали, лажно сумњали, зацали у затвор и
 тамницу али он је био увјек својим мудрим редом усмјерен и
 на добро свога народа и никако за турску управу у Bosni i
 Hercegovini. Због тога свога рада, куда год је Gavro пролазио,
 народ га је дочекивао са великим поштовањем па и Турци. Тур-
 ске су се власти плашиле толиког његовог угледа у народу,
 па су га оптуживале, да је на челу неког тајног друштва у
 Сарајеву. Када Gavro није гуско драгоцјено вријеме, кретао се
 по широј Bosni, опрезно прикривајући свој политички рад
 трговачком и размијеном новца, да би га турске власти спрје-
 чиле у његовој активности 1873. године, он га осуде и про-
 тјерају на ромију у цариград, затим га пребаце најприје у
 Бејрут па у Анжу све у Малој Азији. Јадатле је Gavro успио
 да врло брзо побјегне у Русију и затим стигне у Београд.

Када је у лето 1875. године избио устанак у Bosni i Hercegovini,
 он је дошао у Стару Градишку и о њему се даље ни-
 шта не зна, него да је у новембру 1875. године умро у Београду.
 По свој прилици, одлучност је спрјечила Gavru Вучковића, да
 значајније учествује у овом устанку, којег је својим друге

твима радом и објављеним књигама предсказао у чарстом
ујерину, да је дошао крај народних злочиштва. Говори је
написао четири рада од којих су само три штампана. У њима
он приказује своје сусрете са Турцима и са другима, који
су га нападали на и осуђивали и због којих је он у више
мјестова тањан. У тим његовим радовима има значајних по-
датака о временима и људима средином XIX. вјека нарочито
о онима из босанске крајине.

Ето толико о овоме великом у читавој Босни и Херцегови-
ни, који су многи тада основивали са "Господар Гавро Руч-
ковић...." У том титулу "Господар" су именовани најпош-
татије вође српских усташа Карађорђе и Милош Обреновић.

Јолико за сада само о великој личности Бос. Крајине
Гаври Ручковићу а надамо биве још и његовим слједбени-
цима, који су били под његовим снажним утјецајем, као што
су Мухомедовић Гавро и његови синови Ђовор и Ђово и пер-
јуани, Гаста-Гаста Давидовићу народним трибунима и књижевни-
цима Бос. Крајине, које је брзи ток савремених живота и
претвара по мало и заборавио а ми им дугујемо да их се
поменом сјетимо, чему нека послужи и овај мој допис.

Овај чланак и за оне слједбене људе и наредним
личностима на крају овог дописа послужио сам се са исто-
ријског грађом професора Владимира Смарина и Бранка Лу-
кићовића те протом људима Караџовића, која је штампана у
Београду Босанско-Херцеговачким часописима и листовима у
главном између два пољедва рата, која је прикупљена заје-
мљиво у "Хрватско-Славни лист" тако од Бранка С. Рокена из
Београда.

Београд 22. септембра 1910. /Вла. Караџовић прот.

~~Одјелова да неће истакнуте личност Бос. Крајине~~

~~најбоље од њ. Школу "Хрватска" 820073.~~

нешто доцније али такође под окупацијом аустро-угарском, истиче се својим родољубљем Гавро Поповић, рођен у Дабруне-далеко од Санског моста 1880. године, који је био под снажним утјецајем његовог брата Гавре Лучковића-Крајишника.

Гавро Поповић, имао је велико имање и трговину у Санском мосту. пошто је био љубитељ књиге и дружио се са тадашњим школованим људима, био је под утјецајем тада напредних идеја а то је доказ, што је провео аграрну реформу, ослободивши кметове, подјеливши им своју земљу, коју су они претходно обрађивали. То је било 1905. године, када је и умро. Цјеног свог живота није био равнодушан према страдању свога Српског народа, чију је акцију за буђење народне свјести у борби до коначног ослобођења морално и материјално помагао и тим духом задојио своју дјецу, коју је школовао и то Тодора-Тоду у Грацу и Јову у Скопљу и Солуну. Он је био од ~~омих~~ првих и рјетких људи онога времена из Босанске Крајине, којим је кћерку Јулку 1897. године послао из Санског моста на школовање у Сарајево, гдје се 1902. године уписала у приватну учитељску школу. Због своје велике активности Тодор Поповић син Гаврин, који је рођен 1879. године, био је изабран за преставника родног Санског моста ради покретања "Отаџбине" и доцније ради ширења идеја тога листа, постао је и његов секретар. Као и сви родољуби тога времена Тодор је више пута био хапшен, па је лежао и у бихаћкој кули. Вјероватно, да је због свега тога морао седити из Санског моста и умро је и сахрањен 1927. године у Добоју.

Наш крајишки књижевник Петар Кочић, често је навраћао у Сански мост и био мио гост породице Поповића а Гаврину жену Милицу, сматрао је својом другом мајком, јер је рано остао

без своје мајке и ту се душевно сродио са најмлађим сином
Гавре Поповић Јовом, који је рођен 1886. године у Санском
мосту. Овдје је Јово завршио основно школовање, па су га в
затим родитељи послали да учи у Српској гимназији у Сноп=
љу. Ту је он започео са писањем првих пјесама. Због немир=
ног духа и незадовољства са живота у Србији и Македони=
ји, сукобио се са тамошњим властима, те наставља школовање
у Солуну. Одатле је слао своје прве пјесме "Босанској вили"
у Сарајево. По завршетку гимназијског школовања у Солуну,
Јово је наставио са студијем српске књижевности у Београ=
ду, гдје ускоро штампа своју прву књигу пјесама. Због наглог
јачања народног покрета у Босни, он се враћа 1905. године у
свој родни крај. Ту он објављује своју другу књигу пјесама
у којима узима мотиве мјеста босанско-крајишких устанака
са Грмеч и Ђорноваче и у њима својим младалачким духом
поетски разрађује узроке и мотиве те народне буне. Најзна=
чајнија збирка тих пјесама носи наслов "Јецање" и у кој су
опјевани тужни дани робовања, страдања и мучења нашег народа
а која се завршава:
"Е па ко то тако јеца,
кроз пуштање зелен-грања?
То је пјесма земље моје,
пјесма туге и јецања!"

Овај пјесник пун оунта, брзо се спријатељио са још већим
оунтовником и борцем за народна права књижевником Петром
Почићем, који га позива у редакцијски одбор листа ~~Оутор~~
~~Државна~~ "Отаџбина". Од тада њих су двојица нераздвојни
у сарадњи и организовању пропаганде, бодрећи народ да истра=
је у борби против окупатора. Због свега тога Јово Поповић
је више пута хапшен и осуђиван. Поводом последњег његовог
чланка у "Отаџбини" ~~у коме~~ он приликом откривања споменика
цару Фрањи-Јосифу у Броду пише: "Оно ми назира и овај дуги

и високи мрамор, висок као мисирска пирамида а мрзак и досадан као досадна јесена киша. Ради тога, поднешена је пријава против њега и заказано рочиште за 11. септембар 1907. године, којој расправи због болести није могао присуствовати. И тако 15. септембра 1907. године, уморен непрекидним душевним радом, прогоњен, оптуживан и осуђиван и пошто је иначе био веома здравља, малаксва и вене, док сасвим пада у постељу, да се више никада не дигне. "умро је Јово Поповић. Ми се са овога мјеста опраштамо, погружени и сатрвени тугом са ово неколико рјечи са нашим првим сарадником и суборцем..." поред осталог пише "Отаџбина" у своме првом чланку након смрти младог 22-годишњег Српског пјесника Јове Г. Поповића.

Поред Тодора-Тоде и Јове Поповића и њихова сестра Јулна Срдић-Поповић, која угледавши се на њезиног млађег брата Јову, као прва Крајишћинка-Сањанка-књижевница, почела је са писањем и објављивањем краћих прича у тадашњим листовима. Тако, сјећа се она у својим радовима на "тешке, мучне и силне дане, када је сунце умирало прије се рађало и кад су ђавањска и витешка срца синова наших умирала спокојно а славно на врховима захрћалих аустријских бајонета! "Та њезина родољубива чланка доноси "Српска рјеч"-Сарајево и још неколико листова у Босни после I. Свјетског рата.

Поводом настаога неподношљивог мјешања аустро-угарских власти у институције Српске Православне цркве а нарочито у рад њезиних конфесионалних основних школа и покушаја гушења националне свјести Срба у Босни и Херцеговини, 1893. године су двадесет и четири Српске Православне црквене општине, опуномоћиве своје преставнике да предају петицију Босанској влади. Тиме је започела вјерско-просвјетна борба

Срба Босне и Херцеговине.

Тада је у Санском Мосту био претсједник црквено-школске општине Ристо-Риљо Павловић рођен 1848, који се у борби против Карађевог режима уздигао до веома угледног и поштованог националног борца. За црквено-школску општину у Санском Мосту, први је меморандум потписао Ристо-Риљо Павловић, и предали су га одређени делегати цару Франци-Јосифу I у Беч 1896. године. Ови су преставници 31. марта 1897. године саставили у Бечу и други царски меморандум, који су лично предали цару. Међутим и цара обавеза нису испуњена, па је борба настављена. Трећи царски меморандум је поднесен 30. маја 1900. године, чијој се делегацији прикључио и наш преставник Санског Моста Ристо-Риљо Павловић. Тек подношењем четвртог меморандума 13. августа 1905. године окончана је црквено-просвјетна уредба, којом је окончана дуготрајна народна борба, јер се у главном постигло жељено. У тој дуготрајној борби, значјну улогу имао је и саванин Ристо-Риљо Павловић, који је трошећи у поменуте сврхе свој новац, па је умро као сиромах 1918. године у Санском Мосту, гдје је и сахрањен.

По угледу на Србе у борби за вјерско-просвјетну аутономију и босанско-херцеговачки муслимани су се борили за своју аутономију, јер су и они осјетили да им од окупатора као и Србима прјети иста опасност т.ј. "германизација".

Због незадовољства од 1883. до 1911. године, иселило се у Турску 63.928 муслимана а повратило се из Турске свега 6.799 муслимана. Аустро-угарске власти су агитовале за више одлазак а законским мјерама онемогућавале повратак. Након више од осам година борбе, окупаторске власти су 10. маја 1909. године донјеле Статут за аутономну управу исламских вјерских и вакуфских просвјетних послова у Босни и Херцеговини.*)

Вид Ј. Марјановић прота *(Ј. Марјановић)*
*) Извод из књиге "Мемоари и летописи" која је уживо изашла из штампе. Аутор се служио историјским радовима Владислава Скариша, Бранка Чубриловића, Милана Карановића и "хроницом" Сански мост" I. дио од публицисте Бранка Ј. Зокана.

СЈЕБАНА НА НЕКЕ ИСТАКНУТЕ ЛИЧНОСТИ БОСАНСКЕ КРАЈИНЕ

~~У вријеме од окупације Босне и Херцеговине у Санском~~
~~мосту је међу муслиманима највећи углед уживао Хасан-бег~~
~~Чекић, који је покупио 4878. године неколико хиљада добро-~~
~~вољаца међу муслиманима, упао у Бања Луку, која је од аус-~~
~~тро-угарских трупа била заузета и у борбама био потучен~~
~~и затим је одатле успио побјећи у Турску, одакле се након~~
~~помидовања последије девет година вратио у Сански Мост. По-~~
~~што се није ни надаље могао прилагодити стању поретка нов-~~
~~е власти окупатора, допавио је у сукоб са својим кметови-~~
~~ма, који су га убили.~~

Савременици тих догађаја говорили су и данас говоре, да је окупаторска аустро-угарска власт вршила своју подвигу улогу ~~у~~ "дигиде ет импера"/подјели па владај/или још боље речено "Заведи па владај". Ето још једног примјера народне неслоче за који се може примјенити поука народна: "Тешко ономе ко тражи помоћ непријатеља својих" или она: "Туђа помоћ, напдата је скупа!"

Босанско-херцеговачки Хрвати под отоманском/турском/ влашћу, били су у сличном положају као и Срби у Босни и Херцеговини. То се етапе долазном окупатора у ове области мјена, јер је он у прво вријеме има подршку у главном домаћих Хрвата. Тај третман је нестао пошто је прошло прилично времена, када су овдашњи муслимани ипак примили постојеће етапе окупације, али су и надаље остали најизразитији преставници аутономије Босне и Херцеговине. Пошто је Аустро-угарска у огромном броју била римокатоличка држава, овдашњи Хрвати нису били угрожени за своју националност толико као Срби и Муслимани, па они нису били велики бор-

ци за аутономна права свог народа.

Међу истакнуте личности, вриједно је поменути Дионисија Маринковића првог учитеља у овоме крају, који је радио на просвјешћивању народа у конфесионалној основној школи/српској/у Старом Мајдану од 1865. до 1901. године, када је и умро. Његови су ђаци били први школовани људи санског среза и стекли звања доктора појединих наука од којих су најпознатији: др. Тошо Зурунић, који је докторирао право прије I. свјетског рата, био високи службеник у Босанској влади у Сарајеву и до II. свјетског рата предсједник Трговачке коморе за Врбаску Бановину у Бањој Луци; др. Душан Маринковић син Дионисијин, докторирао је природословне науке и био професор Гимназије у Сарајеву и др. Basis Глушац, родом из Слатине код Санског Моста, професор историје а у годинима између два рата директор Гимназије, начелник просвјетног одјељења Врбаске Бановине, сенатор и писац више чланака и историјских радова.

У то вријеме живио је и дјеловао у Босни фра. Марјан Јаковљевић, родом из близине села Слатине, ректор франевачке Богословије у Сарајеву, који је писац научних радова из области теологије и др.

Овдје бих поменуо двојицу истакнутих личности револуционарног друштва "Босна":

Чедомира Кокановића, родом из Старог Мајдана, који је између два посљедња рата био опозициони политичар, народни посланик и сенатор, умро 1974. године у Београду и

Симу Миљуша, родом из Луцки Паланке, који је од националног револуционара прерастао у истакнутог представника радничког покрета и његове странке у Краљевини Југославији, био њезин народни посланик за град Загреб и из недовољно

познатих узрока и разлога ликвидираи у једној од чистки.

Улице Санског Моста требале би носити имена неких од ових поменутих личности.

У току I. свјетског рата многи Срби Санског Моста и његове околине, као војници Аустро-Угарске, бјежали су преко границе у Русију и Србију. Према непотпуним подацима, тамо их је пребјегло 246 људи. Од тих добровољних заробљеника огроман број њих прикључили су се српским добровољачким дивизијама у Добрици или су пребачени преко Сибира, Владивостока, Сингапура, Адена и Суеца у Солун, гдје су се прикључили српској и савезничкој војсци. Било их је нешто, који су учествовали у октобарској револуцији у Русији. Неки од ових, остали су у Совјетском савезу и тамо засновали своје породице а неки од њих су се ипак повратили у свој родни крај.

Такође многи Срби, радећи у Америци, оставили су тада миран безбједан живот и добре допартске наднице и похрлили у Солун и ту су се укључили у југословенске добровољачке дивизије. У њима је било поред Срба и Хрвата и Словенаца и Црногораца, који су се истицали великом храброшћу на Кајмакчалану при пробијању солунског фронта и ослобођења Србије и осталих југословенских земаља. Рачуна се да је било преко 500 добровољаца-бораца из Санског Моста и његове околине учесника на свима фронтовима I. свјетског рата, не рачунајући оне дезертере аустро-угарске војске, који су формирали т. зв. "Зелени кадар", кријући се по шумама, којих је било такође више стотина. И они су водили борбу и гинули за заједничку ствар и слободу свих југословенских народа. Од ових преживјелих добровољаца-бораца, неки су од њих добили земљу у Војводини и тамо одселили а највише је њих

М.
задовољено државном земљом у својим селима, коју су искрчили
ли и проширили свој земљопосјед. Мали број најхрабријих бо-
раца добили су највиша одликовања: Карађорђеву звјезду са
мачевима и златну медаљу милоша Обилића.

Сматрам, да овдје треба поменути и бројне интернирце Србе
који су годинама невини лежали у тамницама Арада и Никитде-
ра, међу којима је било и 14 Савана, од којих помињем само
оне, који су због тешког злостављања поmrли на робији а то
су: Лазар Ђудиборковић, парох еминовачки, умро 1915. Милан Дрђу
Пејић, парох еминовачки умро 1918. Ђорђе Марчетић, парох жед-
ровачки умро 1918. и Коста Мајсторовић, парох липнички умро
1918. године. И на крају, поред неколико стотина хиљада бора-
ца и осталог изгинулог народа Бос. Крајине и II. свјетском
рату, помињем овдје и 24 православних свештеника на челу са
блажено-почившим Епископом Бањалучким Платоном, који за вје-
ру и отаџбину жрвоте своје положише, па нема им је и овај
пута наше вјечито сјећање чист и слава.

Овдје поменух оне по мени најистакнутије личности, који
су поmrли а увјерен сам, да има много и међу живима које ни-
сам поменуо. Ово се све односи на живе, између два пошљедња
рата а нарочито на оне наше истакнуте политичаре, научнике,
борце и раднике, чијим се дједима и именима можемо поноси-
ти. О њима ће историја и позванији од мене дати свој конач-
ни суд и мјеродавно мишљење. Вид Ј. Марјановић прота
+ / извод из књиге "Мемоари и летописи" која ових дана изле-
зи из штампе. Аутор се служио радовима Вл. Скарића, В. Чубрић-
вића, М. Карановића и "Хроником Сански Мост" Б. Ј. Бокана.

- Крај -

А. Ј. В. Бос. Крајине

ABK

Ј. М. М.
Број Ј. М. М.
и др. Ј. М. М.